

Alacant, radiografia lingüística

“**P**erò Alacant queda tan lluny! Queda tan lluny, ai!, fins i tot de Sueca!”
Les paraules de Joan

Fuster, així, tretes de context, serveixen per parlar-nos de la distància que sembla separar aquesta ciutat de la resta del país, de la resta del País Valencià, de la “província” que se li ha dibuixat si no vols per força i, fins i tot, de bona part de la seva, a priori, zona d’influència. És clar que van ser escrites per prologar un llibre, *Alacant a part*, de Josevicente Mateo (Ed. 3i4, 1986), que tractava precisament d’acostar, explicar, contradir i/o sacsejar la realitat d’aquesta ciutat, de despertar en la resta del territori l’interès per aquesta i les seves vicissituds. I tot, des de la consciència de la importància d’aquesta capital situada a l’extrem de la frontera lingüística.

El darrer número de la revista *Canelobre*, editada per l’Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert, ha tornat a posar una qüestió recurrent sobre la taula: dedicat monogràficament a analitzar el fet de “Viure en valencià a Alacant”, obliga, com a mínim, a centrar l’atenció en la crua però en absolut monolítica situació d’aquesta ciutat clau del nostre país. Per bé que les xifres puguin ser tòpicament fredes i que no tindrem les “paraules estremides, fetes d’ansietat i de dol, de por i d’ambició, en una barreja caòtica i aspra” que –Fuster dixit– podria usar un oriünd en parlar de la seva ciutat, procurarem apuntar algunes dades que ens permetin comprendre una mica més alguns perquè i coms, algunes possibilitats, fins i tot, d’aquesta urbs meridional.

Crònica de la substitució. “Jo he sentit Alacant parlar tota català!”, s’exclamava Enric Valor. “Tota català!”, reiterava encara, per emfasitzar l’afirmació,

l’escriptor de Castalla, que hi va viure durant el període republicà, abans de la guerra del 36. Evidentment, la situació actual, que col·loca la ciutat en els valors més baixos de tota l’àrea lingüística pel que fa a l’ús del català, que ens ofereix un 20% de parlants l’any 1994 (reduïts a l’11% si es compta l’ús a la família), ben poc té a veure amb la ciutat que es va resistir a la imposició del castellà, al segle XVIII, i per a la qual es van haver de dictar tot un seguit de multes per obligar a acatar les disposicions que contra l’ús del català contenia la cèdula del rei espanyol Carles III, per exemple.

De fet, no va ser fins a mitjan segle XIX que les classes benestants van adoptar la llengua veïna. Gràcia Giménez, presidenta de l’Associació Cívica per la Normalització del Valencià, ho resumeix nítidament: “Les mimètiques classes mitjanes urbanes, seguint l’exemple dels comerciants rics d’origen estranger i dels dirigents polítics implantats en Alacant, ja a mitjan segle XIX van ser pioneres d’un procés general de substitució del valencià pel castellà a la ciutat, procés que començà a estendre’s implacablement entre les classes populars, fins a fer-se abrupte després de la guerra del 36, i considerar-se gairebé tancat durant els anys seixanta.” Així doncs, a la influència que les formes de la classe dominant tenen sobre la resta de la població (i al fet de percebre el canvi lingüístic com un símbol de pujar en l’escala social) es va sumar el tall provocat per la imposició del franquisme i la subsegüent repressió que va patir la llengua pròpia de la ciutat. Tal com recull Brauli Montoya, actualment professor de la Universitat d’Alacant (UA), al llibre *Alacant: la llengua interrompuda* (Denes, 1996), fins i tot es va donar el cas de famílies que van començar a parlar llengües dife-

Quina és la situació lingüística d’Alacant?

Quina ha estat

la seva evolució?

És cert que alguns

indicadors mostren un

canvi de tendència en

la substitució galopant

que hi ha patit

el català?

El recent monogràfic de

la revista ‘Canelobre’

ha tornat a posar sobre

la taula una qüestió

sempre candent.

La mobilització i el compromís cívics han estat clau per mantenir les perspectives lingüístiques d'una ciutat amb la llengua pròpia greument amenaçada. A la imatge, la manifestació del març del 1995, que va marcar una fita i un punt d'inflexió.

rents als fills, segons haguessin nascut abans de la guerra (en català) o després (en castellà).

Només calia afegir al panorama un importantíssim flux immigratori (als anys quaranta, però, sobretot, als setanta i vuitanta), que s'instal·la a la ciutat i hi viu plenament en castellà, per acabar de dibuixar el panorama. I tenir en compte, a més, que aquesta població no catalanoparlant continua sense trobar les condicions que possibilitin la integració lingüística, així com els prejudicis que destaquen Brauli Montoya i Antoni Mas a les conclusions del seu estudi a *Canelobre* ("Coneixement i ús del valencià"): "Excepte en la comprensió, on els castellanoparlants, per tractar-se d'una llengua romànica, tenen més fàcil entendre el català, en la resta de les habilitats lingüístiques el percentatge de coneixement mostrat pels estrangers és el mateix o un punt per damunt del que tenen els castellanoparlants, la qual cosa també ens indica el prejudici lingüístic que pateixen encara els castellans envers la llengua catalana."

Així doncs, el paisatge lingüístic amb què es pot trobar un visitant, només en arribar a la ciutat, ens mostra una primera impressió prou unànime: el castellà hi és la llengua general. Descriu Montoya, però, què passa si aquest mateix visitant hi roman algun temps més: "Acaba adquirint una certa consciència que allà hi ha una altra llengua, una mena de 'llengua oculta', que ell mateix acaba relacionant amb el passat de la ciutat." Perquè només la sent entre la gent més gran de les classes populars, en determinades zones (com ara el Raval Roig, antic barri de pescadors, actualment en procés de degradació i de substitució poblacional, convertit en segona residència per a famílies madrilenyes amb pocs recursos econòmics) o "de manera esporàdica i fragmentària, com en una mena de ritual, durant certes festivitats".

Amb xifres no del tot actuals. Tal com adverteixen Montoya i Mas, per a una anàlisi sociolingüística fiable de la zona més meridional de la llengua catalana només es compta amb les enquestes

promogudes per la Generalitat Valenciana els anys 1985, 1992 i 1995, i els censos lingüístics de 1986 i 1991. La falta de dades més pròximes és deguda al fet que la Generalitat, després del canvi electoral que la va posar en mans del PP, "va deixar passar l'oportunitat de tornar a formular les preguntes sobre el coneixement lingüístic al padró municipal del 1996, així com ha deixat de fer les enquestes periòdiques a què ens tenia acostumats des del 1985".

En tot cas, situats a mitjan anys vuitanta, les xifres mostren una situació que es descriu per si mateixa: un 21% (segons l'enquesta del 1985) o un 22% (segons el cens del 1986) de la població parla el valencià; un 30-34% només l'entén, i un 49-44% no l'entén. A això cal afegir una pronunciada tendència negativa en els usos familiars a la ciutat d'Alacant entre els anys 1978-81 i 1994 (vegeu el gràfic de la pàgina 83), que Montoya analitza amb cruesa: "El gràfic evidencia que l'ús sempre està per baix del coneixement i que aquesta diferència tendeix a incrementar-se amb el temps (2 punts al 1985,

La pressió lingüística ha marcat greument una ciutat que, cent-cinquanta anys enrere, parlava plenament en català.

“No hi ha cap comunitat del món que haja nascut ‘bicèfala’ lingüísticament”

8 punts al 1992, i 9 al 1994), de manera que pot arribar-se a un punt, pròxim al ‘punt final’, en què el català es mantinga com a llengua coneguda d’una minoria però no siga pròpia [=familiar] de ningú. Per això sabem que el futur d’una llengua depèn més de la seua pràctica [=ús] que del seu coneixement passiu.”

“...I jo, als meus fills..., quin pecat tan gran! Els he parlat en castellà.” El testimoni, un dels molts recollits per Montoya, ens parla diàfanament de l’últim pas en el procés de substitució lingüística, després de les qüestions de tipus polític, dels moviments de població, de la persecució i del desprestigi implícits o explícits de la llengua dominada: el tall en la transmissió intergeneracional. “No hi ha cap comunitat de parla al món –recorda el llibre de Montoya– que haja nascut ‘bicèfala’ en el sentit lingüístic, això és: bilingüe.” Un cop bilingüitzats (o en procés de ser-ho), els pares, encara que no la dominin plenament, parlen en la llengua considerada de prestigi als seus fills, per donar-los l’oportunitat de “prosperar”, i aquests ja esdevenen monolingües en l’idioma dominant.

Tal com recullen Montoya i Mas en la seua comparació entre les regions

d’Alacant i Alcoi-Gandia, les xifres corroboren les històries viscudes amb noms i cognoms. I encara que la tendència també s’observa en una zona on el català hi té prou més extensió (Alcoi-Gandia), la situació en l’àmbit d’Alacant és ben preocupant. Si prenguéssim d’exemple un subjecte tipus, d’entre trenta i quaranta anys el 1985, ens adonaríem que un 46% de la generació dels seus avis hauria utilitzat el català per educar els fills, que parlaven entre ells amb la llengua pròpia; que la generació dels seus pares hauria baixat el percentatge fins al 41%; que el mateix subjecte l’hauria reduït fins al 25% en la llengua d’ús amb la seua parella, i, finalment, que només un 18% dels fills de la generació en qüestió era educat en català.

La llei d’Alacant. L’any 1983 quedava fixada, amb l’abstenció d’Aliança Popular i Unió Valenciana, la Llei d’Ús i Ensenyament del Valencià (LUEV), coneguda també com la llei d’Alacant, perquè precisament allí va ser aprovada, “en una mena de gest simbòlic”, escriuen els professors de la UA Vicent Brotons i Tudi Torró, “perquè la ciutat i

les comarques properes assumiren molt més el procés de recuperació de la dignitat idiomàtica”.

En tot cas, i gràcies a la tasca feta des dels cursos Carles Salvador i dels que impartien els Instituts de Ciències de l’Educació de les universitats de València i Alacant, com recorda el responsable d’Acció Cultural del País Valencià a Alacant, Jordi Vayà, a l’hora de posar en funcionament la LUEV: ja hi havia establertes “les bases per a l’ensenyament en valencià i del valencià”, amb un professorat alfabetitzat en la llengua pròpia.

Més enllà de les qüestions legals, per tant (Brotons i Torró recorden en quins termes va quedar constituïda una llei “ambígua i possibilista”), cal tenir en compte l’acció decidida a favor de la recuperació de la llengua duta a terme des de l’àmbit cívic i dels professionals de l’ensenyament.

Perquè davant d’una situació realment greu (Montoya pronosticava, amb les dades existents, que més enllà del primer quart del segle XXI, a la ciutat d’Alacant “només restarà una minoria exigua de parlants incomplets de català”) s’entrevueu, no obstant això, algunes dades que permeten assenyalar indicadors que poden trencar la tendència, amb l’arribada de les primeres generacions posteriors a la llei d’Alacant. Aquest relatiu optimisme se sustenta, tal com destaquen Montoya i Mas, en dos factors clau: l’un, el fet que l’augment en el coneixement se situï en l’àmbit del jovent, i l’altre, que sigui també un augment protagonitzat per les dones (els dos sectors socials que detecten primer les formes lingüístiques prestigioses i els que en són principals transmissors).

I aquí, la tasca del professorat que ha pres partit pel valencià és la que cal destacar en primer terme. Montoya i Mas són contundents: “Si hem de celebrar el clar augment que s’ha produït en el coneixement de la llengua, ha estat gràcies no tant al paper realitzat pels dirigents polítics a l’hora de programar dissenys escolars que faciliten l’aprenentatge i l’ús del català, sinó més aïna a l’eficàcia del treball que ha realitzat tot el personal docent, com demostren les seues habilitats comunicatives i la seua voluntat i consciència de voler recuperar un tret tan

bàsic i definidor per a l'escola i la societat com és la llengua pròpia del país."

I és en aquest sentit que cal també tenir en compte la clara disminució de la bel·ligerància en contra del català que mostren les dades sobre les preferències idiomàtiques a la UA, marcades en l'imprès de matrícula: a banda de constatar l'estabilitat d'un nucli d'un 10% d'estudiants que manté la fidelitat lingüística (cas a banda seria comprovar fins a quin punt la UA respon a aquesta demanda), es demostra com l'ús del català a l'escola en normalitza la percepció: un cop els alumnes "se senten capacitats per seguir una classe en valencià -apunta Josep Forcadell, tècnic lingüístic de la UA-, els és igual en quina llengua s'imparteixen les classes".

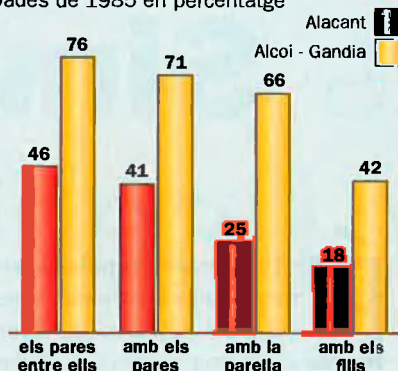
I tot això, sense perdre de vista fets com ara l'elevat nombre d'alumnes que continuen sense poder mantenir una conversa fluïda en valencià malgrat haver aprovat l'assignatura durant deu anys, o la diferència que hi ha entre el coneixement declarat d'una llengua i el seu ús real (el que compta, al capdavall, perquè pervisqui). En tot cas, que una llengua es deixi de parlar perquè ha estat substituïda per una altra, en una determinada zona geogràfica més o menys extensa, no deixa de ser una notícia relativament rutinària des del punt de vista de la història de la humanitat. Una altra cosa ben diferent és quan es pren el punt de vista dels parlants d'aquesta llengua. Aleshores és qüestió de saber si estan disposats a deixar-s'ho perdre. O si resulta que els importa.

Núria Cadenas

La llengua en (algunes) xifres

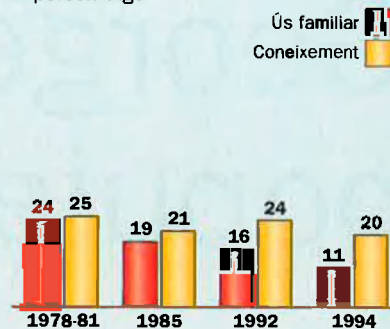
Usos lingüístics amb la família*

Dades de 1985 en percentatge

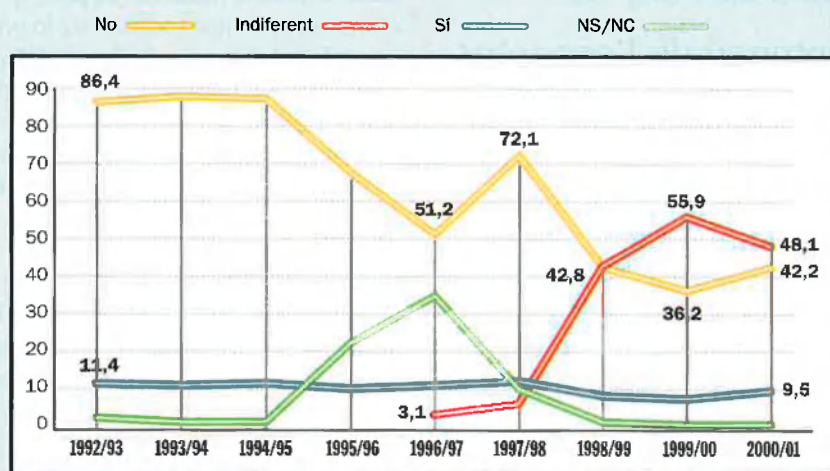
Coneixement i ús familiar a Alacant**

En percentatge

Demanda de classes en català a la Universitat d'Alacant*

En percentatge

Font: * Canelobre, núm. 47. ** MONTJOYA ARAT, B., Alacant: la llengua interrompuda. Comercial Denes, València, 1996 / Gràfic: VANESSA PRIETO

El coneixement del valencià revifa entre les dones i el jovent

SALA L'HORTA

Us convida al comiat del seu exitós espectacle infantil

Promoció per als lectors d'EL TEMPS

Les tres porquetes

Una comèdia musical de Roberto Garcia

LES TRES PORQUETES

Presentant aquest anunci obtindràs 4 entrades per a la funció del dissabte 16 de febrer a les 18.00 h. Cal telefonar al 963 759 643 abans del 14 de gener. Les entrades són limitades. SALA L'HORTA, C/ Sant Martí de Porres, 17 (antic C/ Cases del barquer) Castellar-Oliveral (València).